

Oponentský posudok

doktorskej dizertačnej práce PhDr. Olgy Šmídovej

Restituce identity a identita restituce: restitučný diskurz Rudého práva v roce nula

FSV UK Praha 2010

Doktorská dizertačná práca Olgy Šmídovej *Restituce identity a identita restituce: restitučný diskurz Rudého práva v roce nula* stavia na autorkinej rozsiahlej kvalitatívnej empirickej skúsenosti a integruje materiál a zručnosti niekoľkých výskumných projektov. Časový odstup medzi projektmi jej poskytuje výhodu odstupom a tiež priestor pre historickú aj metodologickú reflexiu. Empirickým zakotvením práce je udalosť reštitúcií v agende komunistickej tlače, konkrétne denníka Rudé právo. Šmídovej výskumný záujem sa sústreďuje na otázku diskontinuity diskurzu a kolektívnej pamäti komunistických aktérov a otázku premien postojov k vlastnej minulosti. Udalosť reštitúcií v agende komunistickej tlače Šmídovú zaujíma ako problémová situácia, ktorú musí hovoriaci subjekt zvládnuť a skúma situáciu, diskurzívne prostriedky a postupy jej diskurzívneho zvládania.

V každej z troch hlavných častí práce: Pamäť a diskurz; Kontexty a Texty k tejto otázke pristupuje osobitným spôsobom a z inej stránky. V úvode autorka presvedčivo objasňuje dôvody posunu analytického záujmu od biografického skúmania procesov reštitúcie majetku a ich intervencie do životov reštituentov ku skúmaniu mediálneho a politického diskurzu o reštitučných procesoch a „vplyvných kultúrnych príbehov a kategorizácií“. Prvá kapitola *Pamäť a diskurz* má teoreticko-metodologický charakter. Zamieriava na priblíženie prístupov k skúmaniu spoločenskej pamäte a osobitne sa zaoberá otázkami politiky pamäte. Druhá kapitola *Kontexty* skúma skúmanie zapojenia sa textov o reštitúcií do širších mimotextových súvislostí, ktorými sú najmä premeny kolektívnej sociálnej identity denníka Rudé právo „v roku nula“ a procesy a prostriedky, prostredníctvom ktorých sa uskutočňovala táto premena. Skúmanie premien identity denníka a štrukturálnych predpokladov a súvislostí pôsobnosti tohto diskurzívneho aktéra prináša komplexné pochopenie problematiky a má samostatnú poznávaciu hodnotu – je akýmsi druhým jadrom dizertačnej práce.

Tretia kapitola *Texty* bola pôvodne kľúčovou kapitolou projektu dizertačnej práce. Autorka v nej skúma vzťahy medzi reštitučným diskurzom a štyrmi diskurzami, ktoré dominovali v skúmanom období v Rudom práve. Osobitnou témou skúmania je práca s kategóriou/rámcom spravodlivosti v týchto diskurzoch.

Pozoruhodnosťou a cenným prínosom práce je využívanie viacerých metodologických prístupov, ktoré sú primerané skúmaniu transformácie sociálnych identít a diskurzu o reštitúciách. Tieto prístupy - kritickú diskurzívnu analýzu, rámcovú analýzu, analýzu členskej kategorizácie, nastoľovanie a vyzdvihovanie agendy, Boltanského a Thévenotovu formálnych princípov rámcovania spravodlivosti – autorka ako skúsená praktička v oblasti kvalitatívneho výskumu viac či menej systematicky približuje a niektoré objasňuje priamo v činnosti. V tretej kapitole je z hľadiska pedagogiky výkladu veľmi kvalitne spracovaná časť Kategorizácia, kontrola, morálny poriadok (s.85 – 90), ktorá objasňuje analýzu členskej kategorizácie, ako ju rozpracovala konverzačná analýza a etnometodológia. Veľkou prednosťou práce je zapojenie kritickej diskurzívnej analýzy s jej orientáciou na mimotextové súvislosti a predpoklady diskurzívneho aktérstva, dynamiky diskurzu a ustáľovania diskurzívneho poriadku. Súbežná pozornosť voči symbolickým, organizačným a materiálnym zdrojom diskurzívneho aktérstva vyžadovala preniknúť aj do oblastí, ktoré obsadzujú iné špecializované disciplíny, ale táto námaha bola v práci užitočne zúročená. Aj vďaka nej je doktorská dizertačná práca Olgy Šmídovej cenným kusom historického poznania a zároveň cennou metodologickou prácou.

Nasleduje niekoľko kritických pripomienok, ktoré nie sú radené podľa závažnosti už preto, že zásadne neovplyvňujú moje pozitívne hodnotenie práce.

Členenie práce aj v tejto verzii ostalo mierne neprehľadné – príčinou je autorkino vyhýbanie sa hierarchizovaniu častí a odsekov jednotlivých kapitol. Aj po prepracovaní má práca na môj vkus priveľa záverov (3.7 Záver, 4. Záver, 4.1 Na záver) a príloh. Nepozdáva sa mi autorkino poňatie vlastnej dizertačnej práce ako určitého druhu archívu (zaradením príloh obsahujúce jej staršie analýzy témy spracované iným prístupom), ktorý má čitateľovi slúžiť na komparáciu a prípadnú reflexiu historických a metodologických posunov: Princíp urob si sám považujem v dizertačnej práci za neštandardné rozhodnutie.

Doktorská dizertačná práca je napísaná jedinečným bohatým jazykom, ktorý vo väčšine prípadov pomáha zlepšovať porozumenie skúmanej problematiky. V práci sa však nájdu miesta, kde to tak nie je a kde sa autorkina jazyková hravosť, prípadne demonštrácia morálneho odstupe sa stali cieľom o sebe. Z môjho pohľadu by bolo prospešnejšie menej metaforické vyjadrovanie. Nemyslím, že autorkine obrazy sú pre čitateľa, adepta výskumu vždy dobrou orientáciou. Napr. termín „kľúč“ je podľa mňa veľmi vágnym obrazom pre analytický nástroj a predstava, čo výskumník robí, keď napr. *„generuje z už analyzovaných vzorov spravodlivosti nové kľúče, ktoré potom pomáhajú otvoriť už prečítané ale opomenuté texty“* (s. 75) je len málo inštruktívna.

Ako som už spomenula, autorka niektoré analytické prístupy objasňuje priamo pri práci, čím súčasne dodržiava zásadu transparentnosti výskumného postupu, ktorá je osobitne dôležitá v kvalitatívnom výskume, v ktorom sa nemôžeme spoliehať na konvenčnú dôveru voči štandardizovaným procedúram. Na druhej strane však dôraz na situovaný výklad a podcenenie „učebnicového“ približovania jednotlivých metodologických prístupov vedie k určitej výkladovej neporiadnosti a terminologickej benevolencii. Týka sa to napr. výkladu rámcovej analýzy (s.82-84). Tento výklad by získal, ak by autorka systematickejšie priblížila históriu tohto prístupu a nevynechala vklad Williama Gamsona pri rozpracovaní a popularizácii Goffmanovho prístupu. Rovnaké medzery má aj priblíženie kritickej diskurznej analýzy, pri ktorej sa ako keby vyhýbala citovaniu samotného Fairlougha.

Napokon pár drobnejších pripomienok:

- preklad výrazu „keying“ ako „klíčování“ a ďalšiu prácu s týmto termínom považujem za deformáciu výkladu rámcovej analýzy.
- v časti venovanej výkladu prístupu formálnych modelov spravodlivosti (120) mi vadí miešanie anglických a francúzskych termínov a tiež chybný transkript anglického claiming (claming), ktorého situačné spojenie s výrazom „zadosťučinenie“ (v samostatnej vete bez prísudku) je máätúce.
- predposledný odsek na s. 85 končí nedokončenou vetou, resp. vetou bez prísudku.
- autorka označuje predponu re- za retardačnú (s.96) – dôvody sú však nezrozumiteľné
- záver nie je prispôsobený zmenenému členeniu práce (napr. na s, 131 sa o kapitole Texty naďalej hovorí ako o druhej kapitole)

Napriek spomenutým výhradám ku konštrukcii a jazyku práce nemám pochybnosť o tom, že doktorská dizertačná práca Olgy Šmídovej je prínosná a obohacujúca práca meritórne, obsahovo ako aj metodologicky. Osobitne k tomu prispieva autorka senzitivita pre epistemologické a ontologické implikácie nástrojov skúmania spoločenskej pamäte, kombinovanie viacerých metodologických prístupov a spojenie analýzy diskurzu s analýzou organizačných a materiálových súvislostí premien sociálnych identít aktérov diskurzu.

Predloženú prácu odporúčam predložiť na obhajobu a po jej úspešnom obhájení udeliť Olge Šmídovej vedeckú hodnosť PhD.

V Bratislave 8. apríl. 2010

PhDr. Zuzana Kusá, CSc.
Sociologický ústav SAV